

TRUST AND TOLERANCE IN THE AGE OF GLOBALIZATION

ÎNCREDERE ȘI TOLERANȚĂ ÎN ERA GLOBALIZĂRII

NICOLETA UNGUREANU

Associated university assistant, University "Alexandru I. Cuza" from Iași, Romania,
nicoleta.ungureanu@ymail.com.

Abstract:

TRĂIM ÎNTR-O ERĂ GLOBALĂ (ALBROW, 1996) CEEA CE NE EXPUNE ÎN PERMANENȚĂ PROVOCĂRILOR DIVERSITĂȚII (ETNICE, RELIGIOASE, CULTURALE). CONSECINȚELE ACESTEIA SE POT VEDEA ÎN PLAN ECONOMIC, POLITIC, CULTURAL. PRINTRE IMPLICAȚIILE DEZIRABILE ALE GLOBALIZĂRII, CU IMPACT ATÂT LA NIVEL SOCIAL CÂT ȘI INDIVIDUAL, AȘA CUM SUNT ELE INVOCATE DE TEORETICIENII INTERESAȚI DE ACEST SUBIECT, AR FI "DEZVOLTAREA UNEI SOCIETĂȚI MAI TOLERANTE" (JONES, 2011:297). PRIN MATERIALUL DE FAȚĂ NE PROPUNEM SĂ PREZENTĂM REZULTATELE ANALIZEI NOASTRE ASUPRA NIVELULUI DE TOLERANȚĂ SOCIALĂ CORELAT CU CEL DE ÎNCREDERE INTERPERSONALĂ ÎN FAȚA ALTERITĂȚII, PLASÂND CERCETAREA NOASTRĂ ÎN CONTEXT INTERCULTURAL. ÎN DEMERSUL NOSTRU NE-AM ORIENTAT ASUPRA A DOUĂ COMUNITĂȚI DIN NORD-ESTUL ROMÂNIEI RELEVANTE PRIN PROFILUL LOR INTERETNIC ȘI INTERCONFESIONAL: CACICA (COMUNITATE CU DIVERSITATE RELIGIOASĂ ACTUALĂ) ȘI IACOBENI (COMUNITATE CU ISTORIC ÎN DIVERSITATE RELIGIOASĂ) ÎNCERCÂND SĂ ARĂTĂM PRIN ANALIZĂ COMPARATIVĂ MĂSURA ÎN CARE ACESTE VALORI SUNT PREZENTE ÎN SPAȚIUL INTERCULTURAL ȘI NIVELUL LA CARE SUNT EXPRIMATE DINCOLO DE GRANIȚELE PROPRIULUI GRUP.

Keywords: TRUST; TOLERANCE; RELIGIOUS DIVERSITY; INTERCULTURAL DIALOGUE; GLOBALIZATION.

1. Introducere

Există numeroase cercetări și dezbateri privind impactul globalizării (Rother & Medrano, 2006; Berggren & Nilsson, 2015), modernizării (Inglehart, 1997) și al instituțiilor (Gundelach, 1994) asupra valorilor sociale dar plasate la nivel macro-social. Sunt voci, însă care susțin că ceea ce se întâmplă la nivel micro, conectat la rețelele sociale instituționalizate cum sunt organizațiile, comunitățile și interacțiunile dintre acestea, oferă informații valoroase pentru analiza valorilor sociale (Arts, 2011). Cercetarea pe care noi o propune se înscrie în acest cadru micro-social, încercând să evidențieze aspectele identificate la acest nivel pentru a explica elementele macro-sociale.

2. Delimitări conceptuale

2.1. *Toleranța socială*

O primă clarificare a conceptului de toleranță socială implică distanțarea acestuia de alte noțiuni cu care interferează. Toleranța socială apare ca distinctivă față de indiferență sau atitudine pozitivă necondiționată (Dijker & Koomen, 2007:11). Astfel, toleranța nu este similară indiferenței față de comportamentul și convingerile altor persoane, cu toate că, în practică, pare să fie așa (Dijker & Koomen, 2007:11), un anumit grad de interes din partea persoanei tolerante este necesar. În același timp toleranța nu este același lucru cu atitudinea pozitivă față de indivizi cu anumite predispoziții deviante, o reticență generală de a cataloga oamenii și a-i privi ca diferiți. În schimb, ea este asociată cu puterea, este absurd să considerăm că un subiect tolerează un conducător sau că un deținut tolerează un gardian al închisorii (Del Águila, 2005: 265), dar și cu dezacordul față de opiniile sau comportamentele unor categorii particulare de indivizi, în absența unui comportament criticabil nu ar mai fi necesară toleranța (Seligman, 2011: 350). Simpla prezență a dezacordului față de cineva fără posibilitate de exprimare a puterii nu înseamnă toleranță, din acest motiv aversiunea unei minorități pentru comportamentul majorității nu este o chestiune legată de tolerare (Galeotti, 2002:89).

În acest context putem considera asemenea lui Horton toleranța ca reprezentând „refuzul, când cineva are puterea să facă asta, de a interzice sau de a interveni asupra comportamentului considerat criticabil al altei persoane” (1996:34). Însă toleranța implică mai mult decât reținere în fața comportamentelor nedorite ale altor persoane, aceasta este considerată prin ea însăși o valoare sau asociată unor însușiri valoroase ale societății umane, precum pacea, armonia socială și dezvoltarea economică (Walzer apud Dijker, 2013:1). Cu toate că sunt autori ce susțin că a te afla în fața a ceva ce dezaprobi, a fi adeptul motoo-ului „trăiește și lasă-l pe celălalt să trăiască”, chiar și atunci când celălalt șochează, enervează, sperie sau dezgustă (McKinnon, 2006:3), din această perspectivă toleranța este o valoare controversată.

Toleranța, ca model de interacțiune socială bazat pe valorizarea egalității drepturilor de afirmare umană și a relativității contextuale a valorilor (Sandu, 2003:24), presupune și o latură negativă, „implică un raport de putere, de subordonare, între cel care tolerează și cel tolerat, ceea ce poate oricând să dea naștere unor conflicte, amânate pentru o vreme” (Frunză, 2015:361).

Forme ale toleranței

Ne oprim asupra a trei forme ale toleranței despre care Geir Afdal (2010: 611-613) scria ca însumând aspectele esențiale ale toleranței:

- *Toleranța ca resemnare* este tipul minimal de toleranță ce implică a suporta, a îndura ceva ce consideri a fi greșit;
- *Toleranța ca lipsă a prejudecății*, implică acceptarea diferențelor, a situațiilor și persoanelor noi;
- *Toleranța ca deschidere* presupune implicare, încercarea de a înțelege și învăța câte ceva despre celălalt.

Toleranța presupune conștientizarea diferenței, însă „a tolera înseamnă să accepți omul, dar nu religia, convingerile și comportamentele lui” (Gavriliuță, 2013:213). Cu toate acestea, așa cum susținea Seligman (2011:350), a trăi alături de cel care este diferit constituie un test de încredere și un grad de disonanță cognitivă, care de multe ori ne determină să regândim aspectele

reconfortante legate de încredere (de exemplu, afirmând fie caracterul identic fundamental al celuilalt, sau bănuiala acțiunilor sale). În consecință toleranța implică un minim nivel de încredere (Dees, 2004:33) fără de care ar fi dificilă existența acesteia indiferent de forma sa.

2.2. *Încrederea socială*

Georg Simmel scria despre încredere ca fiind una dintre cele mai importante forțe din cadrul societății (1950: 318). Acesta sugerează că această valoare implică „o așteptare bazată pe informații intermediare între cunoaștere și ignoranță și că aceste informații stimulează credința dintre oameni, care depășește ignoranța” (Frederiksen, 2012:736). Tot el susține rolul acesteia în menținerea relațiilor sociale, fără încrederea generală pe care oamenii o au unul în celălalt societatea s-ar dezintegra (2011:191).

Așa cum se remarcă în limbajul cotidian, încrederea este definită în termeni variați ce fac referire la:

- beneficiile pe care le implică: ordine socială, cooperare, coeziune politică, fiabilitate;
- dispozițiile celor investiți cu încredere: afectivă, morală, pragmatică;
- natura relației dintre cel încrezător și cel demn de încredere: contractuală, dependentă, reciprocă, etc (Barbalet, 2009:368).

În privința varietății încrederii ca tipologie se conturează *încrederea morală*, ca valoare ce implică o viziune optimistă asupra lumii și abilitatea de a o controla și *încrederea strategică* ce reflectă așteptările noastre despre modul în care oamenii se vor comporta (Uslaner, 2008). Dincolo de viziunea asupra acestuia ca „fenomen multidimensional” (Rădoi & Lupu, 2014:61) diferențele sunt evidente: gramatica încrederii strategice este ‘A are încredere că B va face X’, etimologia încrederii morale este simplă ‘A are încredere’ (Uslaner, 2008).

Apare ca distinctivă *încrederea generalizată* față de încrederea în relațiile personale. Aceasta din urmă, numită ca încredere privată sau personalizată, este un rezultat al cooperării și al interacțiunilor repetate cu cei din cercul apropiat, ce poate fi o familie, comunitate sau asociație voluntară (Stolle, 2001:205). În timp ce încrederea generalizată este orientată spre „identități sociale generale asociate cu limitele simbolice din interiorul și din afara grupurilor” sau nu vizează niciun aspect în mod special, încrederea particulară implică întotdeauna o persoană sau un grup distinct (Frederiksen, 2012:735). Încrederea generalizată, care este fondată pe încrederea morală, dar distinctivă de aceasta, implică un anumit grad de convingere că cei mai mulți dintre oameni sunt parte a comunității morale (Uslaner, 2008:103).

Din perspectiva lui Cook & Gerbasi (2009) se poate considera încrederea cognitivă o formă specifică de încredere, bazată pe experiențe trecute ce ne permite să prezicem dacă un partener își poate duce la îndeplinire obligațiile sale.

Același autor precizează ca dimensiuni ale încrederii:

- competența și credibilitatea: a fi considerat de încredere în a îndeplini o sarcină specifică;
- integritatea, onestitatea, angajamentul de a nu aduce prejudicii, cel puțin ca formă de respect.

Aceste dimensiuni, credem noi, vizează atât încrederea profesională (încrederea în sistemele abstracte în accepțiunea lui Giddens (1990:83), cât și cea instituțională (apropiată de încrederea generalizată). Acesta din urmă implică aprecierea că intențiile unei autorități sunt

binevoitoare, că este motivată să acționeze într-un mod care să țină cont de bunăstarea populației în general. Încrederea în instituții, în autoritatea de grup, presupune ca cei investiți cu autoritate să fie atenți la nevoile, interesele și opiniile celor care îi investesc cu încredere (Tyler, 2001:286).

Se remarcă două perspective teoretice ce oferă explicații privind sursele încrederii în instituții:

1. potrivit teoriilor culturale încrederea instituțională ca o extensie a încrederii interpersonale este mai mult legată de socializare decât de performanță;
2. teoriile instituționale susțin că încrederea este rezultatul performanțelor lor prezente (Telegdy, 2013).

Nivelul de încredere atât instituțional cât și interpersonal este în legătură cu cel de risc, incertitudine, vulnerabilitate, după cum argumentează Cook și Heimer (2009:219). Este mai puțin probabil să am încredere în cineva când incertitudinea este ridicată, în special când sunt vulnerabil. Giddens însă amintește de *încredere activă* ca specifică culturii non- tradiționale, „societății riscului” (1994:186). Prin contrast Heimer (2001:64) asociază societății moderne schimbări fundamentale privind modul de gestionare a problemelor de încredere: reducerea incertitudinii, reducerea vulnerabilității.

În ultimii ani numeroase analize empirice se orientează asupra încrederii sociale ca parte a capitalului social, ce implică, potrivit lui Putnam „trăsături ale organizării sociale, cum ar fi încredere, norme și rețelele sociale, ce pot îmbunătăți eficiența societății prin facilitarea acțiunilor coordonate” (1993:167).

2. Metodologie

Cercetarea noastră este una de tip cantitativ, comparativă, utilizând ancheta prin chestionar cu perioada de derulare pentru aprilie - mai 2016. Eșantionul a cuprins 434 de persoane din rândul populației comunelor Cacica și Iacobenii cu vârste cuprinse între 18 și 80 de ani. Analiza datelor culese din teren s-a realizat pornind de la comunitatea de apartenență a respondenților, categoria de vârstă a acestora, iar ulterior s-au realizat corelații cu genul și studiile respondenților.

Criteriul de selecție al comunităților pentru studiul nostru a fost diversitatea religioasă. Așadar am ales două comune din aceeași regiune istorică, Cacica cu diversitate religioasă actuală (unde regăsim confesiuni precum cea romano-catolică, penticostală, greco-catolică, creștină după Evanghelie, ortodoxă) și Iacobenii – cu istoric în diversitate religioasă.

În cadrul cercetării noastre vom analiza nivelul de toleranță al membrilor comunităților Cacica și Iacobenii față de: persoane ce aparțin unor grupuri diferite etnic și confesional, față de imigranți, persoane infectate HIV/SIDA, delincvente, dependente de alcool și consumatoare de droguri precum și nivelul de încredere interpersonal și instituțional.

3. Analiza rezultatelor

Analiza datelor, culese prin cercetarea cantitativă realizată în comunitățile Cacica și Iacobeni indică un nivel ridicat al toleranței acestora în fața alterității etnice și religioase, dar mai scăzut în privința persoanelor delincvente sau consumatoare de droguri (vezi figura 1).

Toleranța față de imigranți este mult mai scăzută, comparativ cu cea față de grupurile etnice sau religioase, procentele celor care au susținut că acceptă imigranți sunt mai mici de 50% (Cacica-36,6% și 42,0%- Iacobeni).

Persoanele cu anumite afecțiuni, cum sunt cele infectate HIV/SIDA, sunt acceptate într-o măsură mai mare comparativ cu grupurile deviante: delincvente, consumatoare de alcool sau droguri (cu toate că și aici procentele sunt mici, 26,4% - comuna Cacica, 41,0%- comuna Iacobeni).

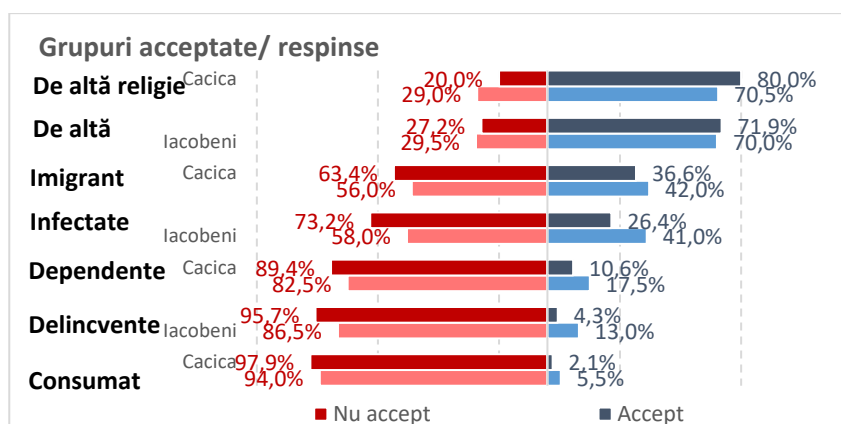

Figura 1: Nivel de toleranță în comunele Cacica și Iacobeni

Analizând răspunsurile locuitorilor celor două comunități din perspectiva diferitelor categorii de vârstă remarcăm la tineri tendința de a fi mai toleranți față de grupurile religioase sau etnice comparativ cu celelalte categorii de vârstă. La fel și atitudinea față de imigranți sau persoane delincvente este mai favorabilă prin comparație cu grupele de vârstă mai mari (vezi figura 2)

Adulții (35-49 ani) se dovedesc a fi mai toleranți cu persoanele infectate HIV/SIDA și dependente de alcool, față de celelalte grupuri de vârstă, însă mai puțin toleranți cu persoanele delincvente sau consumatoare de droguri prin comparație cu tinerii. Cei din categoria 50-64 ani tind să aibă o atitudine mai favorabilă față de persoane de altă etnie și confesiune comparativ cu grupa de vârstă anterioară.

Vârșnicii se evidențiază ca având nivelul cel mai scăzut de toleranță față de toate grupurile menționate, mergând până la respingere totală a persoanelor delincvente sau consumatoare de droguri (aici procentele celor ce au răspuns că nu acceptă în jurul lor astfel de persoane este de 100%).

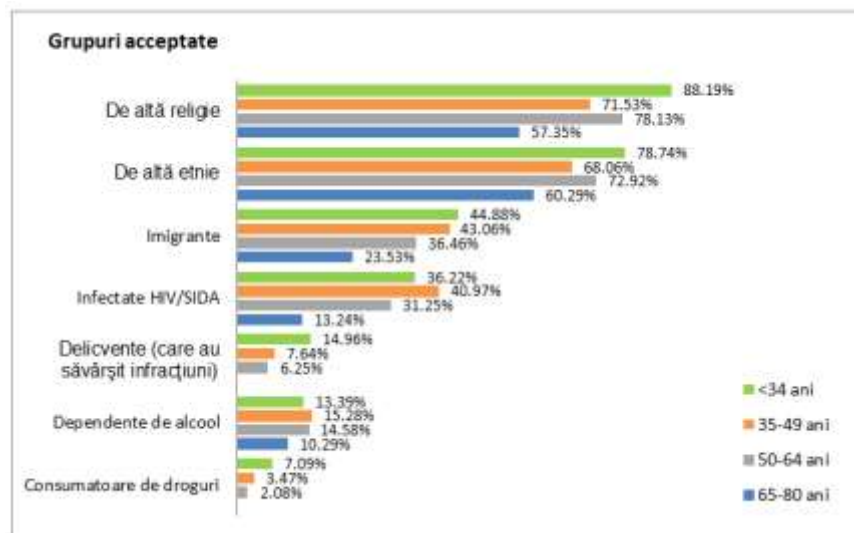

Figura 2: Nivel de toleranță în funcție de categoria de vârstă

Privitor la genul respondenților, se remarcă un nivel de toleranță mai ridicat în rândul persoanelor de gen masculin față de grupuri diferite etnic sau religioasă/confesional prin comparație cu cele de sex feminin. Acestea din urmă se dovedesc a fi ușor mai tolerante cu persoanele infectate HIV/SIDA.

Diferențe semnificative se remarcă în răspunsurile oferite de respondenții cu un nivel de instruire diferit. Astfel, cei cu studii superioare tind să fie mai toleranți atât cu grupurile de altă religie/confesiune și altă etnie, cât și cu cele deviante, prin comparație cu cei cu studii medii sau gimnaziale. Diferențele sunt mai accentuate în privința persoanelor emigrante și a celor infectate HIV/SIDA. Atitudinea favorabilă față de acestea din urmă se datorează, desigur, nivelului mult mai ridicat de informare în privința căilor de transmitere a virusului sau a riscurilor la care pot fi expuși în condițiile în care ar intra în contact cu o astfel de persoană. Cel mai scăzut nivel de toleranță se remarcă în rândul persoanelor cu studii gimnaziale, ajungând până la procente de 100% în privința refuzului de a accepta în jur persoane delincvente sau consumatoare de droguri, aceștia demonstrând anterior și un grad de preocupare mai redus pentru toleranță ca valoare parentală.

Încredere inter-personală

Rezultatele analizelor anterioare au arătat că familia este situată în vârful ierarhiei valorilor locuitorilor din ambele comunități (Ungureanu, 2018, p.119) ca o consecință firească ea este investită și cu cel mai înalt nivel de încredere (98,3% dintre respondenții comunei Cacica și 97,5% dintre cei din comuna Iacobenii au afirmat că au încredere în membrii familiei).

Un nivel mai scăzut de încredere se remarcă în cazul vecinilor, persoanelor de altă etnie sau confesiune, unde procentele sunt sub 50%. Persoanele imigrante se dovedesc a fi investite cu cel mai redus grad de încredere (procentul fiind de 11,9%- Cacica și 9,5- Iacobenii).

Grupurile investite cu încredere sunt aceleași în situația ambelor comunități, iar procentele sunt similare, diferențe remarcăm doar în privința grupurilor de altă etnie (35,7%-Cacica; 21%- Iacobeni) și confesiune (43,8% -Cacica; 30% - Iacobeni).

Un aspect remarcabil este dat de diferența între nivelul ridicat de toleranță demonstrat de ambele comunități în privința persoanelor de altă etnie sau confesiune și gradul de încredere cu care le investesc. Dacă anterior, procentele celor care susțineau că acceptă persoane din aceste categorii erau destul de ridicate, în privința încrederii procentele sunt mici, sub 50% (vezi figura 1).

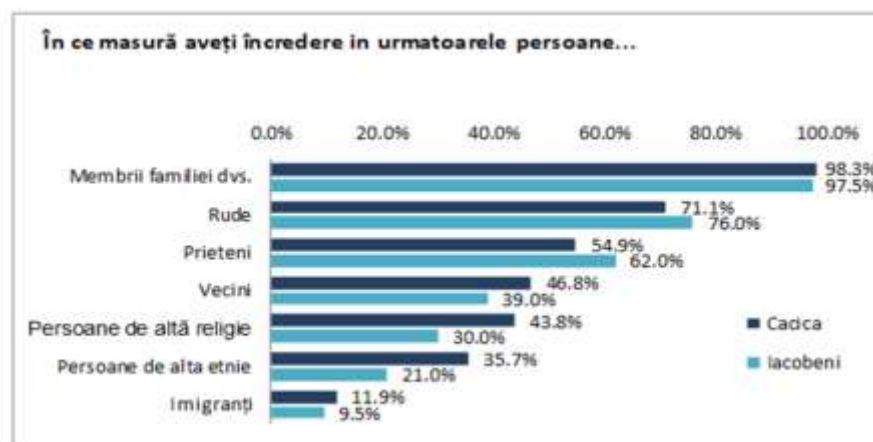

Figura 3: Nivel al încrederii inter-personale în comunele Cacica și Iacobeni

Privind diferențiat rezultatele obținute pe grupe de vârstă remarcăm familia investită cu cel mai înalt nivel de încredere indiferent de vârstă. Tinerii însă tind să acorde mai multă încredere rudelor și prietenilor comparativ cu celelalte grupe și mai puțină vecinilor, persoanelor de altă etnie și imigranților (aici procentul este de 7,9%).

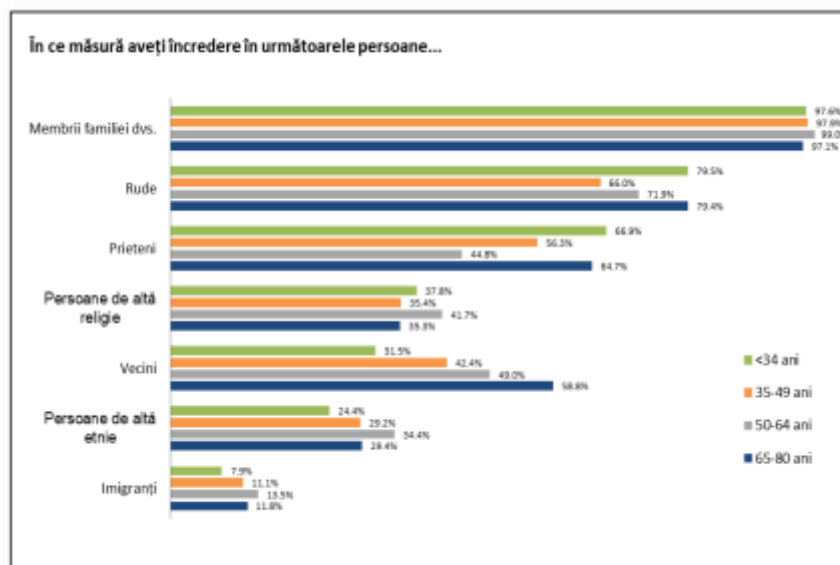

Figura 4: Nivel al încrederii inter-personale în funcție de categoria de vârstă

Încredere instituțională

Biserica este instituția investită cu cel mai mare grad de încredere de ambele comunități, deși procentele sunt diferite, 91,9% dintre respondenții din comuna Cacica susțin că au multă și foarte multă încredere în biserică și 79% în situația comunei Iacobenii. Iar cel mai scăzut nivel de încredere se remarcă în privința Guvernului român și a Parlamentului României (vezi figura 5).

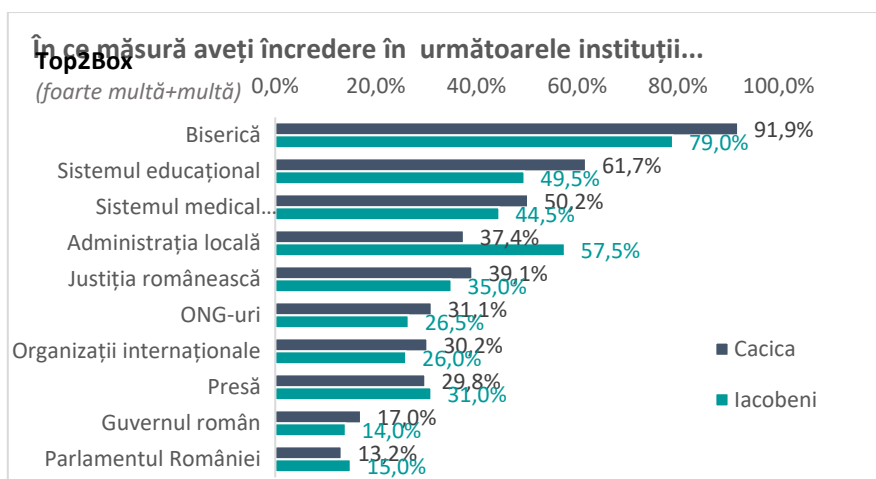

Figura 5: Nivel al încrederii în instituții în comunele Cacica și Iacobenii

În privința celor patru categorii de vârstă, remarcăm profiluri de încredere diferite. Tinerii prezintă cel mai scăzut nivel de încredere în biserică dintre toate grupele de vârstă, 76,4% susțin că au încredere în biserică, însă în situația celorlalte instituții procentele sunt cu mult mai mici (vezi figura 6).

Sistemul educațional românesc este de încredere pentru 53,5% dintre tineri, cu toate că 31,5% dintre respondenții din această grupă de vârstă sunt elevi sau studenți. Presa, Guvernul român și Parlamentul României sunt investite cu cel mai scăzut nivel de încredere dintre toate instituțiile.

Din perspectiva nivelului de instruire al participanților la studiu, se evidențiază la cei cu un nivel mai înalt de instruire tendința de a fi mai încrezători în persoane aparținând unor grupuri diferite și mai neîncrezători în instituții.

Concluzii

Regăsim în spațiul dialogului inteconfesional un nivel ridicat al **toleranței** în fața alterității etnice și religioase, mai ridicat chiar în comunitatea Cacica prin comparație cu Iacobeni. Putem interpreta acest aspect în contextul diversității etnice și religioase din comunitatea Cacica, unde proximitatea spațială determină oamenii la interacțiuni de tipul față în față, ceea ce va conduce la integrarea a ceea ce este diferit elementelor familiare. Din păcate, acest aspect nu se extinde la același nivel și în cazul încrederii interpersonale, unde grupurile diferite etnic și religioase sunt investite cu un grad mai scăzut de încredere.

Cum putem evalua aceste rezultate la nivel extins? Suntem expuși dialogului intercultural în contextul globalizării, interacționăm zi de zi cu oameni și instituții ce aparțin unor culturi diferite. Acceptăm diferențele, însă câtă încredere le acordăm? Iar dacă revenim la nivel restrâns (comunitar), care este gradul de coeziune socială. Dar acesta este un alt subiect pentru cercetări viitoare.

Bibliografie

1. Afdal, G., The maze of tolerance. În Engebretson, K., Souza, M., Durka, G., Gearon, L. (Eds.), *International Handbook of Inter-religious Education*, vol. 4, Springer, 2010, pp.597-615.
2. Albrow, M., *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Polity Press, Cambridge, 1996.
3. Arts, W., Explaining European Value Patterns: Problems and Solutions, *Studia UBB Sociologia*, 56, 2011, pp.7-31.
4. Barbalet, J., A characterization of trust, and its consequences. *Theory and Society*. 38(4), 2009, pp.367-382.
5. Berggren, N. & Nilsson, T., Globalization and the Transmission of Social Values: The Case of Tolerance, *Journal of Comparative Economics*, 2015, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jce.2015.02.005>.
6. Afdal, G., The maze of tolerance. În Engebretson, K., Souza, M., Durka, G., Gearon, L. (Eds.), *International Handbook of Inter-religious Education*, vol. 4, Springer, 2010, pp.597-615.
7. Albrow, M., *The Global Age: State and Society Beyond Modernity*, Polity Press, Cambridge, 1996.
8. Arts, W., Explaining European Value Patterns: Problems and Solutions, *Studia UBB Sociologia*, 56, 2011, pp.7-31.

9. Barbalet, J., A characterization of trust, and its consequences. *Theory and Society*. 38(4), 2009, pp.367-382.
10. Berggren, N. & Nilsson, T., Globalization and the Transmission of Social Values: The Case of Tolerance, *Journal of Comparative Economics*, 2015, <http://dx.doi.org/10.1016/j.jce.2015.02.005>.
11. Frederiksen, M., Dimensions of trust: an empirical revisit to Simmel's formal sociology of intersubjective trust, *Current Sociology*, 60(6), 2012, pp.733-750.
12. Frunză, S., *Fundamentalismul religios și noul conflict al ideologiilor*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015.
13. Galeotti, E. A., *Toleration as recognition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
14. Gavriluță, N., *Sociologia religiilor: credințe, ritualuri, ideologii*, Editura Polirom, Iași, 2013.
15. Giddens, A., *The Consequences of Modernity*, Polity Press, Cambridge, 1990.
16. Giddens, A., Risk, trust, reflexivity. În Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (Eds.), *Reflexive Modernization: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*, Polity Press, Cambridge, 1994.
17. Gundelach, P., National Value Differences–Modernization or Institutionalization? *International Journal of Comparative Sociology*, 35, 1994, pp. 37-58.
18. Heimer, C., Solving the problem of trust. În Cook, K., *Trust in Society*, Russell Sage Foundation, 2001.
19. Heyd, D., Introduction. În Heyd, D. (Ed.), *Toleration: an elusive virtue*, Princeton University Press, 1996.
20. Horton, J., Toleration as a virtue. În Heyd, D. (Ed.), *Toleration: an elusive virtue*, Princeton University Press, 1996.
21. Inglehart, R. (1997). *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. Princeton University Press.
22. Jones, A., *Globalizarea: teoreticieni fundamentali*, translation by Monica Neamțu, Sorina Pricop, CA Publishing, Cluj-Napoca, 2011.
23. McKinnon, C., *Toleration, a Critical Introduction*, Routledge, London, 2006.
24. Medeleanu, C., Development regions – an ambivalent perspective? *Scientific Annals of the "Alexandru Ioan Cuza" University, Iași. New Series SOCIOLOGY AND SOCIAL WORK Section*, 6(1), 2013, pp. 44-57.
25. Morariu, C., N., Educația, cultura și religia în perspectiva drepturilor și a discriminărilor sociale, *Revista de cercetare și intervenție socială*, 16, 2007, pp. 117-126.
26. Putnam, R., Leonardi, R., & Nanetti, R., *Making Democracy Work, Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton University Press, 1993.
27. Rădoi, M., & Lupu, A., Trust in the Physician and in Medical Institutions . Modalities of Comprehension and Analysis, *Postmodern Openings*, 5(4), 2014, pp.57-73.
28. Rother, N. & Medrano, J.D., Is the West becoming more tolerant? În Ester, P., Braun, M. & Mohler, P. (Eds.). *Globalization, Value Change, and Generation: Cross-National and Intergenerational Perspective*, Brill, Boston, 2006, pp.151-178.
29. Sandu, D. , *Sociabilitatea în spațiul dezvoltării: încredere, toleranță și rețele sociale*, Editura Polirom, Iași, 2003.
30. Seligman, A. B., Trust, tolerance and the challenge of difference. *Comparative Sociology*, 10(3), 2011, pp.337-357.

31. Simmel, G., The secret and the secret society. În Wolff K. H. (Ed.), *The Sociology of Georg Simmel*, The Free Press of Glencoe, London, 1950.
32. Simmel, G., *The Philosophy of Money*, Routledge, London, 2011.
33. Stolle, D. , Clubs and congregations: the benefits of joining an association. În Cook, K. S. (Ed.), *Trust in Society*, New York: Russell Sage Foundation, New York, 2001.
34. Telegdy, B., The roots of trust in Romania. *Acta Universitatis Sapientiae. Social Analysis*, 3(1), 2013, pp. 29-44.
35. Tyler, T. , Why do people rely on others? Social identity and the social aspects of trust. În Cook, K. S., *Trust in Society*, Russell Sage Foundation, New York, 2001.
36. Ungureanu, N., *Valori sociale în comunitățile interconfesionale*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2018.
37. Uslaner, E. M., Trust as a moral value. În Castiglione, D., Deth, Jan W. Van & Wolleb, G. (Eds.), *The Handbook of Social Capital*, Oxford University Press, Oxford, 2008.